

Jan Mazur OSPPE

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

O SOCJOLOGII MORALNOŚCI. RECENZJA KSIĄŻKI

Janusz Mariański, *Moralność w kontekście społecznym*, Zakład Wydawniczy „Nomos”, Kraków 2014, 334 strony, ISBN 978-83-7688-189-8.

Nie jest łatwo rozważać o moralności, albowiem dotyczy ona kwestii najbardziej zasadniczych w ludzkim życiu. Moralność ze swej istoty jest wyzwalaniem dobra, którego sens, przynajmniej na poziomie intuicji, dostępny jest każdemu człowiekowi. Jednak o sprawach moralnych można mówić również w odniesieniu do życia społecznego czy relacji społecznych. Jest to perspektywa, która niejako dopełnia religijne ujęcie problemu, a już z całą pewnością daje podstawę do głębszej interpretacji moralności indywidualnej.

Problematyka moralności w kontekście społecznym stanowi treść kolejnej książki ks. Janusza Mariańskiego. Jest on powszechnie uznawany za współtwórcę i niekwestionowany autorytet współczesnej socjologii religii i moralności. Napisał wszakże ponad 50 książek i ponad 1000 artykułów, które zajmują ważne miejsce w dyskursie socjologicznym na temat przemian współczesnego świata pod względem moralnym i religijnym.

Aby uświadomić sobie kompetencje autora, wystarczy przywołać słowa *Wstępu*, który napisał dr hab. Marek Marczewski – teolog, absolwent Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II: „Ksiądz Profesor Mariański w zakresie socjologii moralności jest nie tylko autorem polskiej bibliografii moralności za lata 1946–1982, artykułów lub podręczników z tego zakresu, lecz także podejmuje badania nad szczegółowymi zagadnieniami tej dziedziny nauki, a mianowicie: bezrobociem jako problemem społecznym i moralnym, wartościami prospołecznymi i egoistycznymi, sensem życia w świadomości młodzieży szkolnej, etosem pracy w różnych kategoriach społeczno-zawodowych, wartościami moralnymi w świadomości młodzieży, prawdą jako wartością moralną, rodziną i jej przemianami, własnością jako wartością moralną” (s. 8–9).

We *Wprowadzeniu* autor książki wyjaśnił, że jej przedmiotem jest socjologia moralności, która jako nauka empiryczna bada moralność od strony jej społecznego tworzenia

się i funkcjonowania, mając także na względzie jej społeczne uwarunkowania. W tym kontekście moralność ksiądz Mariański określił jako „zewnątrznie funkcjonujący zespół wartości, norm i wzorów zachowań oraz wewnętrzny składnik indywidualnej świadomości” (s. 12). Tak pojmowana moralność, będąca przedmiotem socjologii, jest empirycznie dostępna, a nawet w pewnym sensie stanowi rzeczywistość społecznie konstruowaną. Zasadniczo pełni ona funkcje diagnostyczno-wyjaśniające, nie zaś doradcze czy normatywne. Innymi słowy, nikogo nie poucza, jak powinien działać, lecz stwierdza, jak on faktycznie działa czy jak chce działać. Zajmuje się empirycznym, a nie normatywnym znaczeniem ludzkich działań. Oznacza to, że socjologia moralności, wyjaśniając wartości, normy i działania moralne, interesuje się ich zaistnieniem, funkcjonowaniem i uwarunkowaniem, a nie ich normatywną obowiązywalnością.

Okazuje się, że tak rozumiana socjologia moralności, wzbudzająca początkowo nieufność w kręgach teologów i etyków, może być użyteczna dla pełniejszego uzasadnienia niektórych przesłanek w rozumowaniu etycznym. Za etykę normatywną ksiądz Mariański przyjmuje „metodycznie uporządkowany zespół uzasadnionych twierdzeń o tym, jak należy postępować, by życie ludzkie było zgodne z właściwym jego celem” (s. 12). W przekonaniu autora książki „dialog etyków z empirykami może przyczynić się do rozbudowy i unowocześnienia etyki normatywnej w tym znaczeniu, że rozszerzy jej horyzonty i umożliwi pełniejsze rozwiązanie pewnych nowych problemów moralnych, wobec których etyka normatywna była dość bezradna” (s. 13).

Nie ulega wątpliwości, że omawiana pozycja wydawnicza nie tylko dostarcza socjologicznej refleksji nad moralnością, ale po części także wpisuje się w ów dialog, choć jest on ukryty pod lapidarną prezentacją podstawowych problemów, których treść trafnie oddają tytuły rozdziałów: *Socjologia moralności; Socjologia moralności a inne nauki; Człowiek – podmiot moralności; Moralność; Komponenty moralności; Czynniki kształtujące życie moralne; Świat przemian wartości moralnych; Scenariusze przemian wartości moralnych w społeczeństwie; Dwa modele badania moralności; Dekalog i sumienie / Norma obiektywna i subiektywna; Absolutyzm, permisywizm i relatywizm moralny, autorytety moralne i wzory osobowe; Godność – wartość uniwersalna i relatywna; Prawda jako wartość moralna; Wolność*. Segment ten kończy się rozdziałem zatytułowanym: *Socjolog moralności – kim jest?*

Na szczególną uwagę zasługuje dołączony do podstawowej treści *Słownik* najważniejszych pojęć, którymi posługuje się socjologia moralności. W sumie zajmuje on 114 stron i zawiera 101 haseł. W tym miejscu wypada wspomnieć przynajmniej niektóre: absolutyzm moralny / Uniwersalizm moralny; alternatywna religijność; ambiwalencja moralna; anomia moralna; autonomizacja moralności; bezradność moralna; etyka sytuacyjna; fakt moralny; konsens aksjologiczny; konsens moralny; neutralność aksjologiczna, socjologiczne typologie moralności; wartości ostateczne czy wychowanie moralne.

Książka wydaje się bardzo cenna i zarazem potrzebna nie tylko dla studentów socjologii czy szeroko rozumianych nauk społecznych, ale także dla studentów teologii, medycyny i tych wszystkich dyscyplin, którym bliska jest filozofia człowieka. Cieszy fakt, że ks. prof. Mariański, uprawiając socjologię moralności, potrafi nawiązać intelektualną więź z licznym gronem „świeckich” socjologów moralności, religioznawców, etyków. Umiejętne wykorzystanie ich badań powoduje, że jego refleksje stają się bardziej przekonujące w obszarze dyskursu empirycznego i racjonalnego. Autor uznał

za ważne między innymi prace prof. Jolanty Kopki z Uniwersytetu Łódzkiego dotyczące dyspozycji etycznej i postrzegania moralnego, prof. Wojciecha Pawlika z Uniwersytetu Warszawskiego o grzechu, dra Rafała Boguszewskiego (analityka w Fundacji Centrum Badania Opinii Społecznej) o relacjach religijności i moralności, prof. Ireny Borowik z Uniwersytetu Jagiellońskiego o pluralizmie religijnym i moralnym czy ks. dra Cezarego Kostro o teorii moralności słynnego socjologa niemieckiego Niklasa Luhmanna.

Nie bez racji można skonstatować, że omawiana książka jest jakby podsumowaniem, zwieńczeniem dwóch poprzednich prac autora, stanowiących owoc jego własnych przemyśleń i lektur w kwestii socjologii moralności. Pierwsza z nich, nosząca tytuł: *Wprowadzenie do socjologii moralności* (Lublin 1989), jest rodzajem podręcznika akademickiego. Materiał w niej zawarty daje możliwość zdobycia podstawowej wiedzy na temat socjologii moralności, a zwłaszcza odnośnie do jej przedmiotu i zakresu badań. Natomiast druga praca, *Socjologia moralności* (Lublin 2006), mając walor ściśle akademicki, niejako potwierdza i uzasadnia główne tezy zawarte w książce poprzedniej. Jednakże obydwie publikacje wraz z pracą omawianą w niniejszym szkicu tworzą przejrzysty schemat treściowy, który można by postrzegać jako charakterystyczny wyraz lubelskiej (KUL-owskiej) szkoły socjologii moralności.

Specjalistyczny, ale jednocześnie odznaczający się klarownością język sprawia, że lektura książki nie odznacza się wysokim stopniem trudności. Czyta się ją z lekkością, co stanowi jej niewątpliwą zaletę. Oby stała się okazją do dialogu empiryków z etykami, przewyciężając w ten sposób mit o całkowitej obcości socjologizmu etycznego w stosunku do etyki normatywnej! Książd Mariański zdaje się przekonywać, że socjologiczne, podobnie zresztą jak i psychologiczne czy historyczne badania nad moralnością też są ważne i nie należy marginalizować ich znaczenia.

Czyż jednak socjologii moralności nie można wykorzystać również na niwie pastoralnej Kościoła? Taką opcję postulował zmarły w 2001 roku ks. prof. Władysław Piwowarski z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, podejmujący na gruncie polskim pionierskie badania w dziedzinie socjologii religii, które uwzględniają także sferę moralności. Nietrudno zauważyć, że wysiłki badawcze ks. prof. Mariańskiego są kontynuacją tej drogi, a także jej ubogaceniem dzięki dyskursowi o moralności w kontekście społecznym.